

אנציקלופדיה תלמודית

לעניני הלכה

מיסודו ויצירתו של הרב מאיר ברלין

בעריכת הרב שלמה יוסף זיו

ברך שלושים וששה

לוג שמן של מצורע — לך לך אמרינן לנזירא

הוצאת אנציקלופדיה תלמודית בע"מ חל"צ / ירושלים

"יד הרב הרצוג" - איחוד מפעלים תורתיים-ספרותיים

ה'תשע"ו

יוצא לאור

בסיוע

משרד התרבות / מינהל התרבות - המחלקה למכוני מחקר תורניים

ובסיוע

קרן אברדיין (Aberdeen) באנגליה

גרפיקה, סידור ועימוד: הרב שלמה רקובסקי

להערות ולעדכונים על האנצ"ת נא לפנות למייל talmudit.hearot@gmail.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאכסן במאגר מידע, לסדר

או לקלוט בכל דרך ובכל אמצעי אלקטרוני אופטי מכני או אחר –

מהחומר שבספר זה, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

ISBN 978-965-445-028-7

נדפס בישראל תשע"ו – 5776 (2015) Printed in Israel

כל הזכויות שמורות להוצאה, כולל זכויות התרגום והקיצור

הוצאת אנציקלופדיה תלמודית בע"מ חל"צ

יד הרב הרצוג, רחוב שמואל הנגיד 30, ת.ד. 71111, ירושלים 9171002

אנציקלופדיה תלמודית לעניני הלכה

(בסוגריים: שנות הפעילות במערכת האנציקלופדיה התלמודית)

היוזם והמייסד

הרב מאיר ברלין (תש"ג-תש"ט)

המייסד, העורך הראשי הראשון, ומתווה הדרך

הרב שלמה יוסף זיו (תש"ג-תשל"ח)

עורכים וראשי המערכת

הרב אפרים בורודיאנסקי (תש"ז-תש"נ) הרב שמעון סטרליץ (תש"ג-תשט"ז)

הרב יונה מרצבך (תש"ג-תשמ"א) הרב אברהם פרבשטיין (תשי"ז-תשנ"ז)

הרב בנימין צב"י רבינוביץ-תאומים הרב מאיר דוד בן-שם (תשכ"א-תשס"ט)
(תש"ג-תשל"ד)

הרב יהושע הוטנר

מנכ"ל וראש מוסדות יד הרב הרצוג (תש"ג-תשס"ט)

הרב יוסף הכהן קליין

סמנכ"ל ומרכז המערכת (תשט"ו-תשמ"ז)

הרב אהרן באט

סמנכ"ל (תשמ"ז-תשע"א)

הרב אורי דסברג

סמנכ"ל ומרכז המערכת (תשל"ז-תשמ"ג, תשנ"ז-תשע"א)

הרב חיים רוטמן

מרכז המערכת

(תשמ"ז-תשנ"ז)

הרב יהודה גור

מרכז המערכת

(תש"ב-תשי"ז)

המשתתפים בכרך זה

עורך ראשי
הרב זלמן נחמיה גולדברג

ראש מערכת ותש"נ-תשס"ט
הרב רפאל שמואלביץ

מנהל כללי
הרב פרופ' אברהם שטינברג

ראש המערכת
הרב מאיר שמואלביץ

הרב יצחק גולדשטיין	הרב סער מיזל	הרב אליעזר שמואלביץ	הרב נפתלי ארלנגר
הרב ישראל יצחק אליאך	הרב שאול ליברמן	הרב אריאל שוייצר	הרב יעקב פינדרוס
הרב יהונתן אושינסקי	הרב נתנאל איל	הרב מאיר בראלי	הרב גולדשמידט
הרב אפרים וייזר	הרב יוסף וינברגר	הרב דניאל יצחקי	הרב אריה כץ
הרב שמעון נתנאל מרדר	הרב מאיר סגל	הרב משה רפאלי	הרב עדו שחר
הרב יעקב משולם גינצבורג	הרב עמנואל גרוסברג	הרב יהודה גרשוני	הרב אליהו שמחה חזן
הרב חיים יגלניק	הרב יוסף כהן	הרב דב מועד	הרב אליהו יצחק פריסמן
הרב עמנואל קוטובסקי	הרב יהודה קופרברג	הרב יוסף קורמן	הרב זלמן קורן
הרב דב קרויזר	הרב שמואל (חגי) קרויזר	הרב אליהו קרופניק	הרב ישראל שצ'פנסקי

בהכנת כרך זה השתתפו אף חלק מלומדי בית המדרש
ללימוד כתיבה תורנית ע"ש דב פרידברג

ראש בית המדרש
הרב סער מיזל

הרב איתן אליעזר שניצר

הרב נהוראי מיזל

הרב שלמה רקובסקי
עריכה לשונית והוצאה לאור

הרב דוד ארונובסקי
מזכיר המערכת וספרן

האיורים לערך לחם הפנים נעשו ע"י ר' מאיר גוטליב

מהדורה זו של האנציקלופדיה התלמודית
מוקדשת לזכרו הברוך של הנדיב
ר' שמואל בן יהושע אליהו רוהר ז"ל

התחנך בברלין שבגרמניה, ובנה את חייו לאחר מלחמת העולם השנייה
בקולומביה ואחר כך בארה"ב.
בהיותו איש מעש, בעל חזון, נדיב לב,
אוהב כל יהודי, ומאדיר תורה,
הוא החיה וחיזק את צמיחת החיים היהודיים בקהילות אין ספור בכל קצוי תבל.

ת.נ.צ.ב.ה.

מוקדש באהבה על ידי ילדיו
יקותיאל יהודה ופעסל לאה רוהר
ד"ר שמואל יצחק וצ'רנה כ"ץ
משה ולאה טבצניק
מיאמי וניו-יורק, ארה"ב

מהדורה זאת של
האנציקלופדיה התלמודית
נושאת את שמה,
ובאה לתת כבוד לזכרה של
שרה (שרלוט) **רוהר** (לבית קסטנר)

נולדה במוקצ'וו, צ'כוסלובקיה, למשפחה חסידיית ידועה ונכבדה.
ניצלה מלהבות השואה, והקימה באלגנטיות,
בחן, באהבה ובמסירות בלתי נידלת, משפחה ענפה,
תחילה בקולומביה, ואחר כך בארה"ב.
נשאה חן בעיני כל רואיה.
זכתה לראות את כל ילדיה עוסקים בצרכי ציבור באמונה
להפצת תורה ואהבת ישראל לתפארת העם היהודי.
ת.נ.צ.ב.ה.

מוקדש באהבה על ידי משפחת רוהר
שמואל (סמי) רוהר ז"ל
יקותיאל יהודה ופעסל לאה רוהר
ד"ר שמואל יצחק וצ'רנה כ"ץ
משה ולאה טבצניק
מיאמי וניו-יורק, ארה"ב

כרך זה של האנציקלופדיה התלמודית
מוקדש בהערכה ובהוקרה רבה

לנדיבים הנכבדים

רבי דב פרידברג נ"י וגב' ננסי פרידברג ת'

על שנדבם לבם להעלות תרומה גדולה וחשובה
לאנציקלופדיה התלמודית

כרך זה הוקדש

לע"נ הורינו היקרים

הרה"ח ר' בנימין בן ר' יהודה אליהו שימל ז"ל

מראשי הקהילה בלונדון

ורעייתו מרת שרה בת ר' יהודה ע"ה

ולע"נ

אבינו היקר

הרה"ח ר' יהודה מנחם בן ר' יעקב שטיין ז"ל

מחשובי חסידי גור – אנטוורפן וירושלים

ורעייתו מרת מרים דבורה בת ר' צבי ע"ה

הונצח ע"י

ר' חיים שימל ורעייתו חנה (לבית שטיין) הי"ו

משפחות: יעקב צבי, ואברהם משה שימל הי"ו

ר' חיים גוגענהיים ורעייתו חיה לאה (לבית שימל) הי"ו

**Dedicated by Chaim (Harry) and Anna Schimmel
on the occasion of their Aliya**

תוכן הכרך

הוראות לשימוש

לוח ראשי תיבות

לוג שמן של מצורע

א-עד

- א. גדרו**
מכשיר את המצורע / עיכוב בעשיותיו / קרוש / מכירתו ע"י הממונה / כקרבן / קדשי קדשים / קידושו / מעילה / יוצא / נעשה על טהרת הקודש / קדשים לענין דרשות.
- ב. שיעורו וחסרונו**
מיצוי השמן / נחסר קודם יציקה / בין יציקה להזאה / השמן הנשאר / נחסר אחר הזאה / קודם מתן ראש / נחסר השמן שבכפו.
- ג. סדר מצותו**
זמנו / העמדה בפתח העזרה / תנופה / הגשה / הבאה לצפון / יציקה / ההזאות / מנין ההזאות / טבילת אצבע לכל הזאה / מקומן / מתן תנוך ובהונות / סדרו / לעכב / על צדיהם / על דם האשם / הקדים מתן בהונות להזאה / נתינה בראש המצורע / בספק מצורע.
- ד. דיני מעשיו וגדריהם**
על ידי כהן / ימין / צפון / שלא לשמו / פיגול / גדר היציקה / גדר ההזאה / גדר מתן בהונות / גדר מתן ראש / נשפך הלוג.
- ה. ביחס לשאר קרבנותיו**
הבאתו עם האשם / דיניו כשבא עם האשם / קביעתו עם האשם / כשנחסר ומלאוהו / הבאתו ממעות האשם / הקדמת האשם לשמן / בדיעבד / קדימתו לחטאת ועולה.
- ו. אכילתו.**
זמן היתרו באכילה / בלוג שנשפך / זמן זכיית הכהנים / זמן אכילתו.

לִוְנָה ע"ע בעל חוב וע' גבית מלוה וע' הלואה וע' רבית

לוח השנה

עה-קמב

- א. קביעת זמנים לפי חשבון**
הקביעות לפי חשבון / המקור / מסורת החשבון / תקנת הלל / המקדשים על פי החשבון / בית הדין המקדש לפי חשבון / בזמן הזה / בטל ישוב הארץ / בזמן שקידשו לפי הראייה / המצוה לחשב תקופות ומולדות.
- ב. כללי החשבון**
מיוסד על המולד האמצעי / הקביעות ביום המולד או לאחריו / החישוב ממולד למולד / חישוב ממולד תשרי למולד תשרי / חישוב לפי מולד בהר"ד / חדשים מלאים וחסרים / מספר המלאים והחסרים בשנה / החדשים החסרים, המלאים והמשתנים / טעם לבחירת המלאים והחסרים / טעמים לבחירת החדשים המשתנים.

ג. הדחיות
ארבעת הדחיות / רמזי הדחיות / הצורך בדחיות / מקור / מולד תשרי באחד בשבת / הטעם / מולד תשרי ברביעי או בשישי / דחיית מולד זקן / לילה ויום מן החדש / הטעם לדחיית מולד זקן / בשאר חדשים / שתי דחיות רצופות / דחיית גטר"ד בפשוטה / דחיית בט"ו תקפ"ט במוצאי מעוברת.

ד. עיבור השנה
קיד
הצורך בעיבור שנים / מחזור י"ט שנים / השנים המעוברות במחזור.

ה. קביעות השנים
קיז
שנה חסירה, כסדרה ושלימה / כשראש השנה ביום שלישי / סימן לשנה שאינה כסדרה / ראש השנה ביום שני / בשבת / בחמישי במעוברת / בה' בפשוטה, אינה חסירה / הימים בהם חלים המועדים / המועדים החלים ביום שזה / הסימן ליום חלות המועדים / העתקת הדחיות מתשרי לניסן / ימי קביעות ראשי חדשים.

ו. מבנה הלוח וסימניו
קכט
מרכיבי קביעות השנה / סימני קביעות השנה / שבעה מיני קביעות לפשוטה / שבעה מיני קביעות למעוברת / לוח ארבעה שערים / שערי הפשוטות / שערי המעוברות / לוח ס"א ראשים / עיגול רב נחשון.

לוחות הפְּרִיט
קמג-קנ
החומר / צורתם ומידותיהם / דמיונם זה לזה / הכתיבה / צורת הכתיבה ומקומה / הכתב / קריאתן / הדברות שעל הלוחות / מנין הדברות בכל לוח / הכתוב על הלוחות בנוסף לדברות.

לוחש על המכה
קנא-קסב
א. האיסור
המכה / שם שמים / שאר דברי תורה / בלעז / לוחש שכוונתו לזכות דברי התורה.
ב. "חֶלְקוֹ לְעוֹלָם הַבָּא"
קנו
בלא רקיקה / הלחש / בלעז / המכה.

לְוִי
קסג-רכ
א. מהותו וגדרו
קסג
הבדלת שבט לוי / הוראת התורה / שוטרים / מעשר ראשון / נתינתו ללוי שאינו עובד / נתינתו לנשים / בזמן הזה / נטילת ידי הכהנים.
ב. עבודתו בבית המקדש
קסו
חיוכם בעבודה / בן חוץ לארץ / נשים / בשנים שאין מעשר נוהג / שירה על הקרבנות / שמירת המקדש / פתיחת השערים והגפתם / טהרת בית המקדש וכליו / כיבוד העזרה / שרות הלויים / להטמא למת מצוה / לויים בעבודת הכהנים / סיוע / בבמה / ישראלים בעבודת הלויים.
ג. חלוקת תפקידי הלויים
קעב
חלוקת הלויים למשמרות / מינוי לשתי עבודות / משורר ששיער ושוער ששורר / כשאינו ראוי לעבודתו / דין העבודה כשעבר ועבד / משורר ששומר ושומר ששורר / שומר ששיער ושוער ששומר / מסייע / כשאינו מאותו המשמר / הלכה.

ד. עבודתו במשכן

קפ חלוקת העבודה / הליכתם יחד / משא בני קהת / בכתף / חלוקת המשא ביניהם / כיסוי הכלים / נשיאה בבדים / נשיאה במוט / אופן נשיאת הארון / משא בני גרשון / משא בני מררי / טעינת המשכן על העגלות / נשיאת המשכן בעגלות / הכיור / תיקון הכלים / שמן המאור והמשחה והקטורת ומנחת התמיד / פירוק המשכן / מקימי המשכן / זמן הקמת המשכן / בעבודה של משפחה אחרת.

ה. חינוכו לעבודה

קצב חינוך הלוויים / הלוויים שהתחנכו / זמנו / הזאה / הזאה שניה / תגלחת / זמן התגלחת / אופן התגלחת / כיבוס בגדים / טבילה / עמידתם לפני המשכן / הקהלת בני ישראל / סמיכת ישראל על הלוויים / קרבנות הלוויים / זמנם / פר העולה / פר החטאת / אכילת החטאת / סמיכה על הקרבן / העמדת הלוויים לפני אהרן ובניו / הנפת הלוויים / אופן ההנפה / המניפים / עבודתם לאחר ההנפה / לדורות.

ו. כשרותו לעבודה

רה קבלת מצוות הלוויים / בדיקה שראוי / בעל מום / אונן / עבד עבודה זרה.

ז. גילו לעבודה

רז גיל תחילת עבודתו / גיל סיום עבודתו באהל מועד / גיל סיום עבודתו בשילה ובבית המקדש / כשנתקל קולו / טהרת המקדש וכליו.

ח. לימודו לעבודה

ריג כיבוד העזרה / לימוד של חמש שנים / העבודות הנלמדות / גיל הלימוד.

ט. כבודו

ריד קדימתו לישראל / בזמן הזה / שלמי שמחה / הקדמתו לדברים שבקדושה.

י. בירור יחוסו

ריז לעבודה בבית המקדש / על פי עצמו / מסיח לפי תומו / כשקרא שני בתורה / כשהוחזק לוי בזמן הזה / החיוב להחזיק עצמו בלוי.

לְיָה (לאורח) ע"ע הכנסת אורחים

לְיָה (לאורח) ע"ע הכנסת אורחים

רכא-רעב

א. מקורה וגדרה

רכא שכר המצוה / אופן הלויה / הליכת קרובי המת / שיעור הליווי / באדם גדול / כשאין מלוים עד בית הקברות / ביטול מלאכה / כשאינו יכול ללוות / לועג לרש / נידוי / עמידה מפני נושאי המיטה והמלווים / אמירת פסוקים בשעת הלוויה / שאילת שלום / נתינת צדקה / הנפטר מן המת / תקיעה בשופר.

ב. הוצאת המת

רכט זמן הוצאתו / הנחתו קודם הוצאתו מן הבית / הוצאתו מן הבית / סדר היציאה / הוצאת המת דרך הגג / שבירת כלי חרס / כיסוי בטלית / זריזות בהוצאת המת / בתלמיד חכם / שני מתים כאחד.

ג. נשיאת המת
אופן הנשיאה / נושאי המיטה / במיטה או בארון / המיטה / מטת תלמיד חכם / נשיאת קטן בתוך שלשים יום / נשיאת קטן מבין שלשים יום / נשיאת קטן מבין שנים עשר חודש / שונא / גוי / כשאין ראשו ורובו קיים.

ד. חליצה על המת
החליצה / זמן החליצה / על אביו ואמו / כשהבן הוא אדם גדול / על קרובים / על שאר מתים / על חכם / על אב בית דין / על נשיא / על רבו.

ה. המלוים
בזמן הזה / הרואה את המת / שיעור המלוים / בני עיר אחרת / מת שהובא מעיר אחרת / זקן ואינה לפי כבודו / מלך / נזיר / קרובי המת / אב ואם את בנם הראשון / שונא / נתגרשה על תנאי / חתן וכלה / נשים / זהירות מתערובת אנשים ונשים / בלויית הרוג.

ו. המתים אותם מלוים
רנד
אשה / קטן / נפל וכדומה / גוים ועבדים / רשע / כשהמת אינו שלם / כשנשיאת המת אינה לקוברו.

ז. במקום מצוה אחרת
רנח
ביטול תלמוד תורה ללוית המת / תלמוד תורה של רבים / תורתו אומנתו / המשמש תלמידי חכמים / שיעור המלוים / ללוית "מתני" / ללוית קרא ושנה / ללוית לא קרא ולא שנה / בזמן הזה / ללוית שכנו / ללוית אשה / ללוית קטן / ביטול תינוקות של בית רבן / הקדמת הלוייה במקום ביטול מצוה אחרת.

ח. דברים הנוהגים ביציאה מבית הקברות
רסח
במקום שהמצוה לא תתקיים באופן המוכרח / במקום חשש לביטול מצוה / באדם חשוב / הקדמת מצוות אחרות להוצאת המת / תלישת עפר ועשבים / קינוח ידיים בעפר ונטילתן / העברת הידים על העינים / ניגוב הידים ולקחת הכלי מהנוטל / אמירה ביציאה מבית הקברות.

לול (במקדש)
רעג-רפ

א. במערכ קודש הקדשים
רעג
מקומו / מדותיו / קביעות דלת ופרוכת בו / כמקום שמירה.

ב. בעליה מעל קודש הקדשים
רעו

ג. בתאים
רעז

ד. במערכו של כבש
רעח

לולב
רפא-שנב

א. מהותו
רפא
הלולב / עצי התמר הזכרים והנקבות / מין דקל הקרוי "דקל נקבה" / דקל קנרי / דקלים שאינם מוציאים פירות / דקל שניטע לעצים / דקל מורכב / מנין העלים.

ב. שיעורו
רפח
השיעור / הנכלל בשיעור / שיעור הטפחים / להלכה / כשלא נאגד עם שאר מינים / בהדס וערבה הגבוהים משלשה טפחים / מקור השיעור / כשאין לולב כשיעור / בשאר ימי החג / שיעורו למעלה.

ג. עלי הלולב

רצו

נפרדו עליו / איגודו מלמעלה / מצוה מן המובחר / שנפרדו עליו כחריות / שנתלשו עליו / שעליו מעורים בשדרה / נתלשו מקצת עלי הלולב או רובם / נתגלתה שדרתו / נחתך חלקו של כל עלה / מנין רוב העלים / טעם הפסול בלולב שנתלשו עליו / בחסרון עלים מברייתו / עלים העולים מצידו האחד / בעלה אחד העולה מכל צד / עלים קטנים.

ד. נחלקו העלים או השדרה

שז

כשניטל החוט המחבר את עליו / כשנחלקו העלים בגבם / כשנפתחו העלים מן הצד שאינו מחובר / עלים המחברים בראשם וחלוקים בתחתיתם / כשעליו אינם כפולים / נחלקו העלים בעביים / נחלק העלה הכפול העליון / ניטל גב העלה העליון / נחלק אחד משני העלים העליונים / המסתיים בעלה אחד / כשנותרו שני העלים העליונים הכפולים זה מזה / כשנחלקו שני העלים העליונים הכפולים זה מזה / הפסול בנחלקה התיומת / חיבור העלים בידי אדם / הימנך בעלה העליון / הימנך בשאר עלים / נסדק העלה האמצעי בעביו / נחלקה השדרה / נחלקו העלים אילך ואילך / נסדקה השדרה במיעוטה ולא נעשתה כהימנך / נסדקה השדרה במיעוטה ונעשתה כהימנך / נסדקה השדרה ברובה / פסול לולב העשוי כהימנך / חיבור הימנך בידי אדם.

ה. נקטם ראשו או ניטל העלה העליון

שכ

נקטם ראשו / הקטימה הפוסלת / קטימת העלים / נקטם צד אחד / קטימת שני העלים העליונים / נקטם הקוץ שבראש העלה העליון / נשבר בחלקו / נשברה השדרה / ניטל העלה העליון / בשאר ימי החג.

ו. יבש

שכו

פסול לולב היבש וטעמו / שנפרך בציפורן / כמוש / יבשות השדרה והעלים / יבש העלה העליון / יבש ראש העלה העליון / יבשו ראשי העלים / לא נותר שיעור לח / נותר רוב שיעור לח / שיעור היבשות / שהאדים מחמת השמש / שחזר ללחותו / בשאר ימי החג.

ז. שינויי צורה וצבע

שלה

לולב עקום / אופן העקמימות / נתעקמו העלים העליונים / בשאר ימי החג / עקום שהתיישר / לולב כפוף / הכפוף לאחוריו / שיעור כפיפת העלה העליון / כפיפה הנוטה לצד / שיש בו קוצים / שהיו בו קוצים והוסרו / הכוץ / שראשי עליו העליונים מסולסלים / שגדל בדפוס / שינוי הצבע / כבוש ושלוק.

ח. שבירה וחסרון

שמד

שנשברה שדרתו / שהתקפל בלא שבירה / שנחסרה שדרתו.

ט. בשעת הדחק

שמו

בשעת הדחק / טעם ההיתר / גדר שעת הדחק / שאר פסולים / נטילה שלא תשתכח תורת לולב.

לועג לרש

שנג-שצב

שנד

א. האיסור וגדרו

האיסור וטעמו / מקור האיסור / הטעם שיש לעג כלפי מתים / גדר הדין / במצוה עוברת / בשאר מעשים שהמת אינו יכול לעשותם / קיום מצוות במקומו של אדם חי הפטור ממצוות / קיום מצוה בחפץ מכוסה / טלית המיוחדת למצוה / חפץ של מצוה הניכר אף כשהוא מכוסה / מעשה מצוה שאינו ניכר / קיום מצוה בשעה שאינו מצווה בה / במצוה שעיקר עניינה למנוע איסור / גרירת חפץ של מצוה על פני קברים / בגילוי דעת שאין כוונתו ללעוג למת / בבגד שמקיימים בו מצוה / במת הלבוש ציצית / לימוד תורה / אמירת קדיש וברכו ואמן / אחיזת ספר תורה / אחיזת תפילין / שאלת שלום / כשעשה מצוה במקומו של מת / בביטול תורה בבית המדרש.

שסח

ב. מקומו של מת

חוץ לארבע אמות / בלימוד תורה / מחיצה / מקום המלוים את המת / חדר שיש בו מת / בית הקברות.

שעב

ג. המת

בקטן שמת / באשה שמתה / כשקיים מצוות בחייו בלא שהיה מצווה / בגוי שמת / בצדיק שמת / לימוד תורה במקומו של מת שנקבר / בנפל / במת שאינו שלם.

שעז

ד. דברים המותרים

דבריו של מת / שיעור המקום שהותר לדבר בדברי המת / הקדיש שאחר לוית המת / פרקי תהלים לעילוי נשמת המת / צדקה הניתנת בעבור המת ובעבור החיים / בדברי תורה הנאמרים לכבוד המת / דברי תורה לכבוד המת כשיש במקום מתים אחרים / תפילות ותחנונים בבית הקברות.

שפא

ה. במצוות הנעשות בגופו של מת

באופנים שאף החיים אינם חייבים במצוה / הטלת ציצית בתכריכי המת / כלאים בתכריכי המת / איסור שמותר לאחרים.

לוקח מן הגנב ע"ע גנב: בעדות; הממון שבידו וע' יאוש וע' שנוי רשות וע' תקנת השוק

לזות שפתיים ע"ע לעז

לח פלח ע"ע יבש ביבש; לח בלח

שצג-תב

לחי (איבר)

שצג

א. מהותו ודיניו

שצד

ב. בטריפות

ניטל הלחי התחתון / ניטל הלחי העליון / ניטל חלק הלחי העליון / נחסר הלחי העליון / יתרת הלחי העליון / עוף שניטל חרטומו העליון / באדם.

תג-תמו

לחי (דופן)

תג

א. מהותו וגדרו

לשון לחי / גדרו בהכשר מבוי / פסי חצר.

ב. צירופו למחיצות
כמחיצה לרשות היחיד / בחצר / היתר טלטול מדרבנן: במבוי סתום / במבוי שאחד מכתליו ארוך מחבירו / במבוי מפולש / בחילוק מבוי לשנים / כנגד הלחי / במבוי שגבוה מעשרים אמה / בחצר / בחצר מפולשת.

ג. גוף הלחי
מדבר שמצוה לאבדו / בלחי המשמש לדין תורה / בלחי שיש לו שיעור / מבעלי חיים / שאינו עומד ברוח מצויה.

ד. שיעורו
גובהו / רחבו ועביו / בלחי העשוי מהכותל עצמו / ביש חלל ברוחב הלחי / ארוך ארבע אמות / נמשך עם אורך המבוי / בבולט אחורי מבוי / פס ארוך מארבע אמות.

ה. מקומו ודרך העמדתו
ברחב מהאזר שבינו לכותל / פסי חצר / באמצע מבוי וחצר / בגבוה מהארץ / במבוי שיש בו לחי בולט ארבע אמות / חוץ לחלל המבוי / בנמשך מכותל מבוי / נראה מבפנים ושוה מבחוץ / נראה מבחוץ ושוה מבפנים / לחי הממשיך את כותל המבוי / לחי מאחורי כותל המבוי / בחשוב לחי למקום אחר / פסי חצר.

ו. עומד מאליו
שלא סמכו עליו מערב שבת / בנשתייר ממחיצה שנפלה בשבת / בנראה מבחוץ ושוה בפנים.

איורים לערך לחי (דופן)
תמה

תמז-תפב
לָחֶם

א. המינים מהם נעשה
מתערובת של חיטה ואורז / בתערובת של מינים אחרים / המשקה שהקמח נילוש בו.

ב. לישתו ואפייתו
בלילה רכה / אופן האפיה / בחמה / בבישול / באילפס / אבוקה כנגדו / הרתיח ואחר כך הדביק / תנור כעין אילפס / נתבשלה וחזרה ונאפתה / עיסה מקמח מבושל / שיעור האפיה.

ג. שאינו לחם גמור
שאינו לחם גמור / דיני לחם שאינו גמור / שאינו ראוי לאכילה / העשוי עבור בעלי חיים / נמלך עליו לאכילת אדם / העשוי לקישוטי נשים / העשוי לכותח.

ד. איבוד שם לחם
פרורי לחם / פרורים שנשרו במים / פרורים שנדבקו / פרורים שנתגבלו לכזית / בנשאר כזית בלחם ממנו באו / נתבשל / נתבשל במעט משקה / חלוט / בטל תואר לחם בבישול / כבוש / נימוח / נתעפש.

תפג-תקצב
לָחֶם הַפָּנִים

א. גדרו ודיניו
מנין החלות / החלות ושיעורן / סידור הלחם על השלחן / שני סדרים של שש חלות / הנחתו על השלחן תמיד / הוצאתו מן ההיכל / סידור הלבונה / סילוק הלחם והלבונה והקטרתה / אכילתו / מנחת צבור / קדושתו / גדר הלבונה ביחס ללחם / חיוב הקטרת הלבונה / מצות ההנחה כנגד שאר המצוות / במשכן.

תצו

ב. מהותו

חיטים / תבואת חוץ לארץ / סולת / סולת מגופה / סולת שוה באיכותה / נילוש במים / שיפה ובעיטה / שמן / מצה / אפוי / כלי האפיה / חלות שוות.

תקב

ג. צורתו

הפנים / צורת הלחם / מידותיו / שיעור הדפנות / ריוח בין הכפלים / הקרנות / פגימות לקנים / בליטות לקנים / מקום לעמידת בזיכי הלבונה.

תקטו

ד. עשייתו

גדר חיוב עשייתו / קניית הסולת / הדין לכתחילה / מדידת הסולת / לישה בפורשים / לישה אחת אחת / אפיה שתים שתים / השארת הלחם בתנור / עשיה בדפוס / שלשת הדפוסים / קיפול הדפנות / מקום העשיה / הרוצה לעשות בפנים / להלכה / לישתו בחוץ / לאחר שנתקדש / עשייתו בשבת.

תקלב

ה. סידורו וסילוקו

מקום הלחם על השלחן / על טהרו של שלחן / שלחנות שעשה שלמה / סידור וסילוק הלחם / מקום עמידת הכהנים / סמיכת הסידור לסילוק / הנחה על השלחן באולם בכניסה / שעת ההנחה וטעמה / הנחה על השלחן באולם ביציאה / מקור להנחה על השלחנות באולם / ביום השבת / שעת הסילוק והסידור / סידר לאחר השבת / כשלא היה לחם בשבת / עבודה / אינו "עבודה תמה" / המסדרו ביום הכפורים / סילוק הלחם / המסדרים והמסלקים / פיס / הקנים / אופן הנחתם / זמן סידורם ונטילתם / ביום טוב.

תקנ

ו. קידושו

קדושת דמים / קדושת הגוף / רוצה לקדש לפני שעתו / הונח על השלחן שלא בזמנו / הונח על השלחן בלא לבונה.

תקנח

ז. חלוקתו לכהנים

משמרות הכהנים / ברגלים / חלק הכהן הגדול / חלק הכהן הגדול ברגלים / שעת החלוקה / דרך החלוקה / דרך כהני המשמר / מקום החלוקה.

תקסד

ח. אכילתו

המותרים באכילתו / מקום אכילתו / מאימתי מותרים באכילתו / זמן אכילתו.

תקסז

ט. דברים המעכבים ופוסלים בו

שני סדרים ולבונה / שינוי בשיעור הסולת / שינוי במנין החלות / שינוי במנין החלות שבכל סדר / חסר / שבור / פסול לינה לאחר זמן אכילתו / פסול לינה בנעשה לפני שבת / לינה על השלחן / כשסודר שלא כהלכתו / יוצא / פסול יוצא באחת החלות / פסול טומאה באחת החלות / טבול יום ומחוסר כפורים / פגול / פסול בלבונה / כשהלחם לא סודר בשבת / הקטיר את הלבונה לאחר השבת.

תקפו

י. שאר דיניו

פתיתה / הגשה / תנופה / המחמץ את לחם הפנים / טומאה.

תקפט

איורים לערך לחם הפנים

תקצג-תרלח

לחם משנה

תקצג

א. המצוה ומקורה

המצוה / מקור המצוה / מעשה המצוה / ביום טוב / נשים / נשים ביום טוב / הוצאת אחרים ידי חובה / כשאחר בוצע הלח"מ עבורו / כשמברך ברכת הפת לאחר שבצע על לח"מ / בציעת לח"מ בלא ברכת הפת / בשעת הקידוש על הפת.

תרב

ב. האכילה המחייבת

סעודות השבת / סעודות הרשות / טעימה כל שהיא / אכילת פת הבאה בכיסנים / סעודת מוצאי שבת / סעודות ראש חודש וחול המועד / סעודת ערב יום הכפורים.

תרו

ג. הלחם

שיעורו / פת הבאה בכיסנים / ככר האסורה באכילה / ככר האסורה באכילה בסעודה זו / ככר האסורה באכילה לאותו אדם / ככר שהבוצע נזהר שלא לאכלה / ככר שאולה / ככר שאינה ראויה לאכילה מחמת המציאות.

תריב

ד. שלמות הלחם

מקור הדין / עיכוב מצות לחם משנה / ככר שבאה לפני הבוצע כשהיא חסרה / ככר הנראית כשלמה / ככר שחלקה אסור באכילה / ככר שחלקה אינו ראוי לאכילה / שיעור החסרון / ככר שנחסרה באופן מאוס / ככר שהפרוסה עדיין מחוברת בה / ככר לחם העומדת להיחתך / ככר לחם שנשרפה בקצוותיה / חיבור שני חצאי ככר לחם / איכות החיבור / חיבור כמה פרוסות יחד / חיבור חצאי ככרות לחם שונות / פרוסות שנאפו / ככרות שנדבקו זו לזו בשעת האפייה / ככר שלמה שדבוקה לה פרוסה / ככר שלא נאפתה כל צרכה / ככר שעיסתה נילושה במי פירות.

תרכו

ה. הלחמים

מספר הככרות / בככר אחת / היחס בין הככרות / חשש זוגות.

תרכח

ו. אחיזת הככרות ובציעתן

אחיזת הככרות / זמן אחיזת הככרות / מספר הככרות שיש לבצוע / זמן הבציעה / הככר שאותה יש לבצוע / לחם ששימש כלחם משנה.

תרלו

ז. סדור

אופן הנחת הככרות / הכיסוי / זמן הכיסוי / הנחתן על השלחן במשך הלילה.

לחמי נזיר ע"ע נזירות

תרלט-תשלב

לחמי תודה

תרלט

א. החיוב וגדרו

המצוה / התודה / המחוייב / גדר החיוב / יחסו לקרבן / קביעותו עם הקרבן / תודה בלא לחם / חלק מהקרבן / פיגול / פיגול באחד מן הלחמים / קרויים תודה / אינם קרויים מנחה / "הרי עלי לחמי תודה" / "הרי עלי תודה בלא לחם" / הבאת תודה במעות לחם ולהיפך / מותר לחמי תודה / המקטיר לחמי תודה / בבמה.

תרנא

ב. הלחם

ארבעה מינים / מנין הלחמים / הביא ארבעה לחמים / שיעורם / ריבה או חיסר בשיעור / לחם שנחתך / לחם של איסור / בפסח וערב פסח / מתרומה / מפירות שביעית / מן החולין / אמר: תודה ולחמה מן המעשר / "תודה מן החולין ולחמה מן המעשר" / "תודה מן המעשר ולחמה מן החולין" / "תודה מן המעשר".

תרסו

ג. עשייתו

סולת / שמן / שיעור השמן / חלוקת השמן / שינה בחלוקה / מתן שמן בתחילה / בלילת החלות / משיחת הרקיקים / השמן שברקיקים / אפייתם / שיעור האֶפֶּה / החלות והרקיקים / הרבוכה / החמצת לחם חמץ / עשיית הלחם חוץ לעזרה.

ד. קדושתו
קדושת הגוף / נטמא הלחם או שיצא / זמן הקידוש / דעת בשחיטה / קודם שחיטה /
קדושת כלי / מעילה / כשהלחם חוץ לחומה / חוץ לחומת העזרה / בלשכות הפתוחות
לקודש / חוץ להר הבית / חוץ לחומת ירושלים / בעיר המוקפת חומה / במשכן שילה.

ה. תרומת לחמי תודה
מצותה / המפריש את התרומה / התרומה ושיעורה / ממין אחד על חבירו / חתוך /
החשוב שלם / חלק מלחם שלם / מחובר / החשוב מחובר / הפרשה מעיסה / נטמא
מהלחם או יצא או אבד / במדבר / בבמה.

ו. אכילת הלחם
המתירו באכילה / קודם הפרשת תרומה / חלה / זמנה / מקומה / המותרים באכילתם /
בתרומת לחמי תודה / מיתה וחומש / כשנתערבה.

ז. אבד או שנפסל
הבאת לחם אחר / נפסל אחד מהלחם: לאחר זריקה / קודם שחיטה / בין שחיטה לזריקה /
דין הקרבן / גדר הכשר הקרבן.

ח. אבד הקרבן או שנפסל
אבד הקרבן / מחשבת שלא לשמה / לשם אדם אחר / חוץ לזמנו וחוץ למקומו / שאר
פסולים.

ט. תודה ששחטה על שמונים לחמים
"לא יקדשו מ' אא"כ יקדשו פ'" / "יקדשו מ' מתוך פ'" / בסתם / להלכה.

י. בתודה שאינה עיקרית
חילופי תודה / חילופי חליפי תודה / חילופי תודת נדבה / ולד תודה / תמורה / מותר
תודה.

לחמניות ע"ע ברכת הפת וע' לחם

לחש ; לחשים
ל"ט מלאכות ע"ע אבות מלאכות וע' חלוק מלאכות וע' יום הכפורים וע' יום טוב וע'
מלאכת שבת, ובערכים המיוחדים למלאכות השונות

ליבון ע"ע לבון

תשלג-תשסו
לידה

א. דינים התלויים בלידה
לידת אדם / מנין שנות האדם / בכור אדם / דיני היולדת / בבהמה / לקרבן / בכור
בהמה.

ב. מהותה
יציאה חוץ לפרוזדור / בשאר דינים / בבהמה / נפתח הקבר / נעקר לצאת / מתה האם /
יוצא דופן.

תשמד

ג. יציאת רוב הולד

בבכור לנחלה / במחותך / כשצורת גופו אינה כשל אדם / יצא רובו ומיעוט אבר משלימו / יצא חציו ורוב אבר משלימו / לענין בכורה / לענין בן פקועה / כשרוב אבר ומיעוט אבר משלימים אותו / יצא מיעוטו ורוב אבר בכללו.

תשנו

ד. יציאת ראשו

הוציא ראשו / רוב ראשו / רוב פדחתו / לענין בכור לנחלה / בולד בהמה / בנפל אדם / בנפל בהמה / לענין טומאת מת.

תשסז-תשע

ליטרא

ליל הסדר ע"ע סדר של פסח

ליל יום הכיפורים ע"ע התרת נדרים: התרת "כל נדרי" וע' יום הכפורים וע' נר שבת וע' תוספת שבת ויו"ט

ליל יום טוב ע"ע יום טוב וע' ישיבת סוכה: הלילה הראשון וע' לילה וע' נר שבת וע' שלמי שמחה וע' שמחת יום טוב וע' תוספת שבת ויו"ט

ליל שבת ע"ע ברית מילה וע' ברכה מעין שבע ונספח לע' חשמל פי"א וע' נר שבת וע' קבלת שבת וע' שמנה עשר דבר וע' תוספת שבת ויו"ט

תשעא-תתכו

לילה

תשעב

א. זמנו

תחילתו וסופו / סימן בלבד / בין השמשות / קודם בין השמשות / יום המעונן / אחר שלשה כוכבים בינוניים / קודם ד' מילים או הכסיף המזרח / זריחת הלבנה / עד הנץ / מפלג המנחה / במקומות שלפעמים אין ניכר בהם לילה / המקבל שבת ויו"ט מבעוד יום.

תשפד

ב. לאחר שנהג מנהג לילה

דינו / המקבל שבת מבעוד יום / במעשה הנוגע לאחרים / להחמיר / כשיש אף קולא / בהזכרת מעין המאורע / בציצית ותפילין / דבר הבא מאליו / דבר שזמנו הוא קודם הלילה / כשהתפללו הקהל / כשאנו יכול להתפלל ערבית / בהזכרת מעין המאורע.

תשצז

ג. דברים שזמנם בלילה

ערבית / ברכת הלבנה / המפיל / קידוש / הבדלה / נר ובשמים / מלוה מלכה / בדיקת חמץ / אכילת פסחים / מצה ומרור / הגדה / הלל שבליל פסח / שאר מצוות ליל פסח / אכילת לילה ראשון בסוכה / נר חנוכה / ספירת העומר / כשלא ספר בלילה / קצירת העומר / שמירת המקדש / תרומת הדשן / סידור המערכה / טבילה וחפיפה / שינה ותשמיש המיטה / נותן טעם לפגם.

תתטו

ד. דברים שזמנם אף בלילה

קריאת שמע / זכירת יציאת מצרים / תלמוד תורה / סעודת ליל שבת ויום טוב / שמחת יום טוב / סוכה / קריאת המגילה / סעודת פורים.

תתכא

ה. דברים שאין לעשותם בלילה

תפילין / ציצית / שלום בלילה / יחידי בלילה.

לימוד זכות ע"ע חשד (א)

לינה (בירושלים)

תתכז-תתנ

תתכז

א. החיוב וגדרו

החיוב / טעם החיוב / גדר החיוב / במנין המצוות / המחייב בלינה / זמן השהייה בירושלים / מי שאינו נמצא בירושלים / יציאה עראית / גגין ועליות.

תתלב

ב. בקרבנות וביכורים

בקרבנות / בקרבן ציבור / במנחת חביתין / בפסח שני / זמן הלינה בפסח שני / הקטרת אימורים / קרבן הבא בתורת תשלומים / מותר עולה / בפסח מצרים / ביכורים / מעשר שני / דברים הטעונים הבאה לירושלים / נשים / בכמה / המביא קרבן ואינו בעליו / המשלח קרבנו על ידי אחר / שליח המביא קרבנו של אחר / עיכוב הקרבן והביכורים / הלן בירושלים מאתמול.

תתמב

ג. בשלש רגלים

שלש רגלים / המקור לחיוב לינה בפסח / המקור לחיוב לינה בסוכות ושבועות / שמיני עצרת / ערב פסח / המחייב של לינה ברגלים / זמן הלינה בפסח וסוכות / זמן הלינה בשמיני עצרת / זמן הלינה בשבועות / הבא באחד משאר ימי החג / מי שלא נתחייב בלינה ביום הראשון / מי שלא לן ביום הראשון שנתחייב / נשים / כהן גדול / זכר לחיוב לינה ברגלים.

תתנא-תתצ

לינה (בקדשים)

תתנא

א. הפסול והנפסלים

זמן הפסול / הכשר להיפסל / קדשים שאין בהם אכילת אדם או מזבח / לחם הפנים ושתי הלחם / בבאו בפני עצמן ועומדות לשריפה / שאין חייבים עליהם משום פיגול ונותר / דברים שאין צורתם משתנה / לא נזרק הדם / נסכים / קטורת / לבונה / שמן המנורה / גחלים / עצים / לוג שמן של מצורע / פרה אדומה.

תתסב

ב. דם ושאר מתירים

דם / השקיעה בה נפסל הדם / קידוש דם ליפסל / שלש מתנות שבחטאת / בכמה / שיירי הדם / דם אשם מצורע / קומץ / קידוש קומץ להיפסל / לבונה הבאה עם המנחה.

תתסח

ג. מי כיוור

נתקדשו בכלי אחר / זמן הפסול / שמירתם שלא יפסלו / העלאתו בלילה אחר שיקועו / לצורך תרומת הדשן / הלכה.

תתעח

ד. על השולחן והמזבח ושאר כלי המקדש

על השולחן / לבונה / מזבח / דם וקומץ שעל המזבח / באינם ראויים למזבח / מים שלנו על המזבח / כשעלו שלא בזמנם / כבש סובב ויסוד / אויר המזבח / על גבי המערכה / מזבח הפנימי ומזבח שעשה משה / כלי שרת / במנורה.

לינה ע"ע כל תלין וע' הכנסת אורחים וע' הלנת המת

תתצא-תתקטז

ליצנות

תתצא

א. האיסור וגדרו

איסור ליצנות / גדרה / שרשה / חומרתה / עונשה / דין הליץ / להוכיח לץ / התרחקות מליצנות.

ב. דברים שבכלל ליצנות
לתצח / לעג לאנשים / לעג לדברים / דברי צחוק והתול / ביטול תורה / שיחה בטלה / בשאר דברים.

ג. מושב לצים
תחקד שנים היושבים בלא דברי תורה / אסיפה לדברי שחוק / שאר משחקים / קריאת דברי חולין.

ד. אופנים המותרים
תחקיא ליצנות על עבודה זרה / בשאר עובדי עבירה / לצורך מצוה / ליישב נפשו / לשמח חתן וכלה / בפורים ובימים טובים / לשם פרנסה / דברי צחוק כדי לשמח.

ליקוט עצמות
תחקיז-תחקכב המנהג / הטעם / היתר הפינאי / טומאת כהן הקרוב למת / ליקוט עצמות בחול המועד.

לישע ע"ע לש

לף חזק וקני (וקנה) ע"ע חזקה (א): קנינה

לף לף אַמרינן לנזירא
תחקכג-תחקקמ

א. הדין וגדרו
תחקכג הדין וגדרו / טעם הדין / שיעור ההרחקה / דיעבד / קנס לעובר על איסור "לף לף" / כשאין דרך אחרת.

ב. האיסורים
תחקכו כטעם לאיסורי תורה ולאיסורים מדברי קבלה / ענינים שאסרו חכמים משום "לף לף" / חומרתם / ענינים שלא גזרו עליהם חכמים במפורש / ענינים שיש לחוש שיעבור מחמתם על איסור דרבנן / הרחקת נזיר מן הכרם / הרחקה מאיסורי אכילה / נגיעה והתעסקות בדברים האסורים באכילה / שמירה על דברים האסורים באכילה / דברי מאכל ביום תענית / בדיקה וביעור באיסורי אכילה והנאה.

ג. כשאין חשש מכשול
תחקלח כשיודע בעצמו שלא יכשל / באיסורים שאין לאדם תאוה לעבור עליהם / כשנמצא עם אחרים / המבדיל עצמו מן האיסור לעולם / בענינים האסורים אף מחמת איסור אחר.

נספח לערך לוח השנה
1-16

הוראות לשימוש

- א. כוכב המסומן אחרי מלה, או אחרי מלים המחוברות במקף, כגון: אותיות*, חמשה-עשר-באב* וכיוצא, מורה שזהו שם של ערך באנציקלופדיה, וידיעת הנושא של אותו ערך מועילה להבנת האמור בערכנו (ולפי הצורך יכול הקורא לעיין בערך האמור).
- ב. בשמות של ערכים, המסומנים בכוכבים, שלפניהם באו אותיות השימוש, על הקורא לעיין באנציקלופדיה לפי עיקר השם.
- ג. הכתיב בפנים הערך הוא לרוב מלא, חוץ מפסוקי התנ"ך, הבאים לפי הכתיב שבתנ"ך על פי המסורה. הכתיב של שמות הערכים בא על פי רוב חסר, לפי כללי הדקדוק.
- ד. בסוף כל משפט בפנים הערך (סוף משפט מסומן בדרך כלל ע"י פסיק, ורק בסוף ענין ע"י נקודה), מופיע מספר, המציין להערה שבה מובא מקורו של אותו משפט. לעתים יש משפט ארוך, המכיל, מלבד עיקר הדבר האמור בו לענין הערך, ידיעות שונות שהקורא זקוק להן כדי להבין את המשפט, או שהוא מביא דעות שונות בענין אחר, שרק לפיהן קיים הדין המובא, וכיוצא; בסוף כל ידיעה או דעה כזו נמצא מספר, המציין להערה שבה מובא מקורה, ואילו ההערה שאליה מציין המספר שבסוף המשפט הארוך, הרי היא המקור למשפט כולו (המכיל, כאמור, מספר ציונים). במשפטים שבהם יש חלק המוקף בקווים מפרידים, אין המקור מתייחס לאמור במוקף, ומקור הדברים שבמוקף מובא בהערה המצויינת על המשפט המוקף. ויש שנוספו במוקף כמה מילות הסבר, בלי ציון מקור.
- ה. כאשר מובאים בהערה מספר מקורות לאותו דבר, וכל אחד יכול לשמש בפני עצמו כמקור לכתוב בפנים, הם מופרדים זה מזה ע"י סימן נקודה-פסיק (:). בדרך כלל מובאים המקורות לפי סדר כרונולוגי.
- ו. כאשר מובאים דברים ממקור המסתמך על דברי מקור קדום לו, או על דין ידוע, הרי בדרך כלל במשפט הראשון בהערה מובא אותו מקור קדום או המקום בו נתבאר אותו הדין, (או הפניה למקום אחר באנציקלופדיה, ששם מובא אותו הדין ומקורותיו), משפט זה מסתיים תמיד בנקודה. ובמשפט הבא אחריו מובא המקור, המסתמך על אותו מקור קדום או על אותו דין.
- ז. משפטים בהערה המסתיימים בנקודה, כל אחד מהם עומד בפני עצמו, ואינו המשך למשפטים הקודמים לו, אלא סובב על האמור בפנים, (לדוגמא: רש"י שם, אבל הרמב"ן מפרש בע"א. וכ"כ הרמב"ם שם. פירושו שהרמב"ם כתב כמובא בפנים בשם רש"י, ולא כרמב"ן, אבל אם כתוב: רש"י שם, אבל הרמב"ן מפרש בע"א, וכ"כ הרמב"ם שם. אז הרי זה המשך, והכוונה שהרמב"ם כתב כפירוש הרמב"ן, ולא כרש"י). במשפטים הראשונים שבהערה מובאים המקורות לאמור בפנים, ובשאר משפטי ההערה ישנן, בדרך כלל, הפניות להשלמת הענין או הערות על האמור לעיל (בהערה, או בפנים).
- ח. הפניה למקום אחר באנציקלופדיה (באותו ערך או בערך אחר) כלשון "ע"י ציון פלוני", כוונתה להפנות את הקורא או לאמור בפנים במשפט המסתיים בציון ההוא, (לעתים המשפט מתחיל באחד מן הציונים הקודמים לציון הנזכר בהפניה, כמבואר לעיל אות ד), או לאמור בהערה שזה מספרה, או לשניהם כאחד.
- ט. דבר המוכח מהמקור המובא לו, אבל אינו כתוב שם במפורש, מובא בתוספת המלה "ע"י" לפני המקור.

רשימת ראשי תיבות שבכרך זה

המלים שברשימה זו נסדרו לפי סדר אלפא-ביתי של עיקרי המלים, בלי להתחשב באותיות השימוש שלפניהן. שמות ספרים מסומנים בכוכב. ראשי תיבות של ערכים, המובאים בגוף הערך המתאים, וכן ראשי תיבות של שמות אנשים, כגון רש"י, רמב"ם וכיוצא, לא הובאו ברשימה זו.

א	א"כ = אין כאן	בד"ה; בדה"ב = בדק הבית*
א"א = אי אפשר; אין אדם; אין אומרים; אשת איש	איסו"ב = איסורי ביאה	ב"ה = בית הלל
א"א = אשל אברהם*	איסו"ה = איסורי הנאה	בה"א = בית הלל אומרים
אא"כ = אלא אם כן	אכ"פ = אכילת פרס	בהב"ח = בית הבחירה*
אאמע"ר = אין אדם משים עצמו רשע	א"ל = אין לומר; אמר ליה	בה"ג = בעל הלכות גדולות*
א"ב = אין בו	אל"כ = אם לא כן	בהגר"א = באור הגר"א*
אב"ד = אב בית דין	אמ"ב = אמרי בינה*	בה"ז = ברכת הזבח*
אבוה"ט = אבות הטומאות	אמה"ח = אבר מן החי	בהכ"נ = בית הכנסת
אב"מ = אין בו מעשה	אנ"ס = אנן סהדי	בה"ל = באור הלכה*; בית הלוי*
אב"מ = אבני מלואים*	אנ"ש = אנשי שם*	בהמ"ד = בית המדרש
אבמה"ח = אבר מן החי	אסו"ב = איסורי ביאה	בהמ"ז = ברכת המזון
אבנ"ז = אבני נזר*	אסו"מ = איסורי מזבח	בהמ"ח = בן המחבר
אבנ"מ = אבני מלואים*	אסי"ד = אסיפת דינים*	בהמ"ק = בית המקדש
אב"ס = אין בו סכנה	א"ע = את עצמו	בהע"ט = בעל העטור*
אבע"א = איבעית אימא	אע"ג = אף על גב	בהשמ"ש = בין השמשות
אג"ט = אגלי טל*	אע"ז = אכן עזרא*	ב"ו = בשר ודם
אג"מ = אגרות משה*	אעל"מ = אי עביר לא מהני	בוה"ז; בזמה"ז = בזמן הזה
אד"ר = אדר ראשון	אע"פ = אף על פי	ב"ח = בן חורין; בני חורין; בת חורין
אדר"ג = אבות דר' נתן*	אעפ"כ = אף על פי כן	ב"ח = בית חדש*
אהא"ז = אכן האזל*	אפי' = אפילו	ב"י = בל יראה; בן יומו; בני יומם
אה"ט = אב הטומאה; אבות הטומאות	אפ"ל = אפשר לומר	ב"י = בית יוסף*
אה"נ = אין הכי נמי	אפל"ס = אפשר לסחטו	בי"א = בית אפרים*
אה"ע = אהע"ז = אכן העזר*	אצ"צ = אין צריך; אינו צריך	ביא"מ; ביאמ"ק = ביאת מקדש
א"ו = אדם וחיה*	אקב"ו = אשר קדשנו במצוותיו וציונו	ביא"פ = בית אפרים*
או"א = אב ואם;	א"ר = אליה רבה; אליהו רבה*	ביד"ד = בית דין
אלהינו ואלהי אבותינו	ארה"ח = ארצות החיים*	ביד"ש = בידי שמים
או"ב = אותו ואת בנו	אר"ח = ארחות חיים*	ביה"ב = בית הבחירה*
או"ג = אור גדול*	ארצה"ח; ארצוה"ח = ארצות החיים*	ביהכנ"ס = בית הכנסת
או"ה = איסור והיתר הארוך*	את"ל = אם תמצא לומר	ביה"ל = בית הלוי*
אוה"ח = אור החיים*		ביהמ"ד = בית המדרש
אוה"ע = אומות העולם		ביהמ"ק = בית המקדש
או"ז = אור זרוע*		ביה"ק = בית הקברות
או"ח = אורח חיים*		ביכ"נ = בית כנסת
אוכ"נ; או"נ = אוכל נפש		בי"מ = בית מאיר*
אופ"א = אופן אחר		בכו"י = בכורי יעקב*
אוצה"ג = אוצר הגאונים*		בכ"ז = בכל זאת
אוצה"פ = אוצר הפוסקים*		בכ"מ = בכל מקום
אוש"ש = אור שמח*		בכמ"ק = בכמה מקומות
או"ת = אורים ותומים*		בכ"ע = בכל ענין
א"ז = אליהו זוטא*		בלא"ה = בלאו הכי
א"ח = ארחות חיים*		בל"י = בית לחם יהודה*
אח"כ = אחר כך; אחרי כן		ב"מ = בבא מציעא*; בית מאיר*
אחע"א = איסור חל על איסור		במדב"ר = במדבר רבה*
א"י = ארץ ישראל		ב"נ = בן נח; בני נח
א"י"ז = אין זה		בנ"א = בני אדם
		בנ"י = בני יונה*
		בע"א = בענין אחר

ב

ב' = בית (ב"א; ב"ב; ב"ג וכו')
 ב"א = ב' אלפים; בינת אדם*; בת אחת
 באה"ג = באר הגולה*
 באה"ט = באר היטב*
 באה"ל; באוה"ל = באור הלכה*
 בא"ח = בן איש חי*
 בא"י = ברוך אתה ה'
 ב"ב = בני ביתו
 ב"ב = בבא בתרא*
 בכ"א = כבת אחת
 בכ"ח = בשר בחלב
 ב"ד = בית דין
 בד"א = במה דברים אמורים
 בד"ה; בדה"ב = בדק הבית

בע"ד = בעל דבר; בעל דין; בעלי דין
בעה"ב = בעל הבית
בעה"ט = בעל הטורים
בעה"מ = בעל המאור
בעה"נ = בעלי הנפש
בעה"ת = בעל התרומות; בעלי התוספות
בעה"ר = בעונותינו הרבים
בע"ח = בעל חוב; בעל חיים; בעלי חיים
בע"כ = בעל כרחו; בעל כרחך
בע"מ = בעל מום; בעלת מום
בע"פ = בעל פה
בע"ק = בעל קרי
בפנ"ע; בפ"ע = בפני עצמו; בפני עצמה
ב"ק = בת קול
ב"ק = בבא קמא
ב"ר = בראשית רבה
ברה"ז = ברכת הובח
ברהמ"ז = ברכת המזון
ברו"ש = ברי ושמא
ברכ"י = ברכי יוסף
ברכ"ש = ברכת שמואל
בר"ר = בראשית רבה
ב"ש = בית שמאי
ב"ש = בית שמואל
בש"א = בית שמאי אומרים
בשכמל"ו = ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ג

גבו"א = גבורת ארי
גדו"ק = גידולי קרקע
גה"נ = גיד הנשה
ג"ו = גינת ורדים
גו"א = גור אריה
גו"ר = גינת ורדים
ג"ז = גם זה
גזה"כ = גזירת הכתוב
גזו"א = גזילה ואבידה
גזל"ג = גזירה לגזירה
גז"ש = גזירה שוה
ג"י = גירסא; גירסת
גידו"ת = גידולי תרומה
גיה"נ = גיד הנשה
גיה"ק = גידולי הקדש
גיה"ש = גליון הש"ס
ג"כ = גם כן
גמ"א = גמרא
גמ"ד = גמר דין
גמו"מ = גאוני מזהר ומערב
ג"ע = גילוי עריות
ג"פ = גט פשוט
ג"ש = גזירה שוה; גט שחרור

ד

ד' = דף (ד"א, ד"ב וכו')
ד' = דברי; דעה; דעת; דפוס
ד"א = ד' אמות; דבר אחר; דרך ארץ
דא"ז = דרך ארץ זוטא

דא"ר = דרך ארץ רבא
ד"ב = דפוס ברלין
דב"א = דבר אברהם; דברי אמת
דבה"י = דברי הימים
דב"ר = דברים רבה
דגו"מ; דג"מ; דגמ"ר = דגול מרובה
ד"ה = דבור המתחיל; דברי הכל
דהגל"מ = דבר הגורם לממון
דו"ח = דרך החיים
דהי"א = דברי הימים א
דהי"ב = דברי הימים ב
דו"ו = דפוס ונציה; דפוס ורשה
דו"ד = דין ודברים
דו"ח = דרישה וחקירה
דו"ח = דרוש וחדוש
דו"פ = דרישה ופרישה
ד"ז = דבר זה
ד"ח = דברי חמודות
ד"ט = ד' טפחים
ד"ל = דפוס לבוב
ד"מ = דרכי משה
דמש"א = דמשק אליעזר
ד"ס = דברי סופרים
ד"ס = דברי סופרים; דקדוקי סופרים
דע"ק = דעת קדושים
דע"ת = דעת תורה
ד"פ = דפוס פראג
דפו"י = דפוס ישן; דפוסים ישנים
ד"ק = דפוס קושטא; דפוס קושטנטינא; דפוס קרימונה
דק"ס = דקדוקי סופרים
דר"א = דרך ארץ
דרו"ח = דרוש וחידוש
דרו"פ = דרישה ופרישה
דרי"י = דרבנו יונה
דרכ"ת; דר"ת = דרכי תשובה
דרשב"י = דר' שמעון בן יוחאי
דשא"מ = דבר שאינו מתכוין
דשא"ש = דבר שאינו שלו
דשיל"מ = דבר שיש לו מתירין
דשלב"ל = דבר שלא בא לעולם
ד"ת = דברי תורה
ד"ת = דרך תמים

ה

ה' = השם
ה' = הלכה (ה"א, ה"ב וכו')
הב"ע = הכא במאי עסקינן
הג' = הגהות
ה"ג = הכי גרסינן
ה"ג = הלכות גדולות
הג"א = הגהות אשרי
הגב"י = הגהות בית יוסף
הגה"ט = הגהות הטור
הגהמ"י; הג"מ; הגמ"י; הגמ"י = הגהות מיימוניות
הגמ"ר = הגהות מרדכי
הגש"ד = הגהות שערי דורא
ה"ה = הוא הדין; הרב המגיד
הה"ב = הר הבית
הו"א = הוה אמינא
הו"ל = הוה ליה; הוציא לאור
הוצ' = הוצאה; הוצאת
ה"ז = הרי זה

הז"ג = הזמן גרמא; הזמן גרמן
הי"ד = ה' יקום דמו
היסה"ד = היסח הדעת
הל' = הלכה; הלכות
הל"מ; הלמ"מ = הלכה למשה מסיני
הל"פ = הלכות פסוקות
הלק"ט = הלכות קטנות
הלק"צ = הלכות קצובות
המע"ה = המוציא מחבירו עליו הראיה
הנה"ח = הנץ החמה
הנ"ל = הנזכר לעיל
העב"ד = העמדה בדין
העמ"ש = העמק שאלה
ה"פ = הלכות פסוקות
הפ"מ; הפס"מ = הפסד מרובה
הקב"ה = הקדוש ברוך הוא
הקד' = הקדמת
הרהמ"ח = הרב המחבר
הר"ז = הרי זה
השי"ת = השם יתברך
התוהמ"צ = התורה והמצוה

ו

וא"ת = ואם תאמר
וגו' = וגומר
וי"ל = ויש לומר; ויש ליישב
ויל"ע = ויש לעיין
ויק"ר = ויקרא רבה
וכו' = וכולי
וש"נ = ושם נסמן

ז

זא"ז = זה אחר זה; זה את זה
זאח"ז = זה אחר זה
זב"ז = זה בזה
זה"ז = זמן הזה
זזה"ח = זוהר חדש
זוז"ג = זה וזה גורם
ז"ז = זר זהב
זי"ר = זית רענן
זכר"י = זכרון יוסף
ז"ל = זכרונו לברכה
זל"ז = זה לזה; זו לזו
זע"ז = זה על זה
ז"ר = זית רענן

ח

ח' = חידושי
ח' = חלק (ח"א, ח"ב וכו')
ח"א = חיי אדם; חידושי אגדות
חא"ג = חידושי אגדות
חאה"ז; חאהע"ז = חלק אבן העזר
חאו"ח = חלק אורח חיים
חב"ח = חציו בן חורין; חציה בת חורין
ח"ד = חצי דבר
ח"ד = חסדי דוד
חדר"ג = חרם דרבנו גרשום
ח"ו = חס וחלילה; חס ושלוש

שכתבו; כמו שכתבו
 כמ"ש"א = כמו שאמרו
 כמ"ש"כ = כמו שכתב; כמו שכתבו
 כ"נ = כן נראה
 כנה"ג = כנסת הגדולה
 כנ"ל = כמו שנזכר לעיל
 כנס"י = כנסת יחזקאל
 כס"מ = כסף משנה
 כע"ז = כעין זה
 כ"פ = כמה פעמים; כן פירש; כן פסק
 כפונ"פ = כפתור ופרח
 כפונ"ת = כפות תמרים
 כ"צ = כל צרכו
 כצ"ל = כן צריך לומר
 כ"ק = כדי קליפה
 כ"ר = כלי ראשון
 כרו"פ = כרתי ופילתי
 כ"ש = כל שהוא; כל שכן; כלי שני
 כש"כ = כל שכן
 כתה"י = כתבי היד
 כת"י = כתב יד; כתב ידו; כתבי יד
 כתי"מ = כתב יד מינכן
 כתי"ע = כתב יד ערפולט
 כת"ס = כתב סופר

ל

ל' = לשון
 ל"א = לישנא אחרינא
 לכו"ש; לב"ש = לבושי שרד
 ל"ג = לא גרסינן
 להד"מ = לא היו דברים מעולם
 לה"ק = לשון הקודש
 לה"ר = לשון הרע
 ל"ח = לחם חמורות
 לחה"פ = לחם הפנים
 לח"מ = לחם משנה
 לח"ש = לחם שמים
 לכאו' = לכאורה
 ל"ל = למה לי
 ל"מ = לא מהני; לא משמע
 למ"ד = למאן דאמר
 ל"נ = לא נודע; לא נראה
 לע"א = לעד אחד; לענין אחד
 לע"ל = לעתיד לבא
 לפ"ד = לפי דברי; לפי דבריו
 לפ"ז; לפי"ז = לפי זה
 לציי"ש = לצאת ידי שמים
 ל"ק = לא קשה; לא קשיא
 לקו"י = לקוטי יוסף
 לקונ"ת = לקוטי תורה
 לק"מ = לא קשיא מידי
 ל"ש = לא שייך; לא שכיח; לא שנא
 לשה"ר = לשון הרע
 לשו"פ = לקט שכחה ופאה
 לש"ש = לשם שמים
 ל"ת = לא תעשה

מ

מ' = מצוה; משמע
 מ' = משנה (מ"א, מ"ב וכו')
 מ"א = מלכים א'; מגן אברהם;
 משנה אחרונה
 מאכ"א = מאכלות אסורות

י"א = יש אומרים
 יב"א = יביע אומר
 יב"ע = יונתן בן עוזיאל
 י"ג = יש גורסים
 יד"ר = ידים ורגלים
 יד"ח = ידי חובה; ידי חובתו, ידי חובתם
 יד"ד = יורה דעה
 יוה"כ; יוהכ"פ = יום הכפורים
 יו"ט = יום טוב
 י"ח = ידי חובתו; יש חולקים
 יחתו"א = יחסי תנאים ואמוראים
 יי"נ = יין נסך
 י"ל = יש לומר
 יי"ש = יין שרוף; יין שרף
 ילקו"ש; ילק"ש; יל"ש = ילקוט שמעוני
 י"מ = יש מפרשים
 י"מ = יד מלאכי
 י"ס = יש סוברים
 יסוה"ת = יסודי התורה
 יסו"ע = יסוד עולם
 יעו"י = יעלה ויבוא
 יפ"מ = יפה מראה
 יפ"ע = יפה עינים
 יפ"ת = יפת תואר
 יפ"ת = יפה תואר
 יצה"ר = יצר הרע
 יצי"מ = יציאת מצרים
 יראה"ש = יראים השלם
 ירו'; ירוש' = ירושלמי
 ישוע"י = ישועות יעקב
 יש"ש = יש של שלמה
 יתנו"א = יחסי תנאים ואמוראים

כ

כ' = כתב; כתבו
 כ"א = כי אם; כל אחד
 כאו"א = כבוד אב ואם; כל אחד ואחד
 כ"ד = כן דעת
 כדא"ג = כל דאלים גבר
 כדו' = כדומה
 כ"ה = כן הוא; כן היא
 כה"ג = כהאי גוונא; כהן גדול
 כהמ"ק = כלי המקדש
 כו' = כולי
 כו"ע = כולי עלמא
 כו"פ = כפתור ופרח; כרתי ופילתי
 כ"ז = כל זאת; כל זה; כל זמן
 כ"ח = כלי חרס
 כ"י = כתב יד
 כיו"ב = כיוצא בזה
 כיו"מ = כתב יד מינכן
 כיו"ע = כתב יד ערפולט
 כיו"פ = כתב יד פאריס
 כ"כ = כל כך; כמו כן; כן כתב; כן כתבו; כתב כן; כתבו כן
 כלה"כ = כלאי הכרם
 כ"מ = כל מקום; כן משמע
 כ"מ = כסף משנה
 כמ"כ = כמו כן
 כמ"ק = כמה מקומות
 כמ"ש = כמו שאמרו; כמו שכתב; כמו

חו"ב = חרושים וביאורים
 חוה"מ = חול המועד
 חוהמ"פ = חול המועד פסח
 חו"ד; חו"ר = חוות דעת
 חו"י = חות יאיר
 חו"ל = חוץ לארץ
 חו"מ = חושן משפט
 חומ"ז = חובל ומזיק
 חומ"צ = חמץ ומצה
 חו"א = חזון איש
 חזו"י = חזון יחזקאל
 חזו"נ = חזון נחום
 חז"ל = חכמינו זכרונם לברכה
 חזל"א = חזי לאצטרופי
 חזקה"ג = חזקת הגוף
 ח"ח = חפץ חיים
 חתו"מ = חלק חושן משפט
 ח"י = חידושי
 ח"י = חק יעקב
 חיו"ד = חלק יורה דעה
 חכ"א = חכמים אומרים
 חכ"א = חכמת אדם
 חכ"צ = חכם צבי
 חלק"י = חלקת יואב
 ח"מ = חלקת מחוקק
 חמד"ש = חמדת שלמה
 ח"נ = חצי נזק
 חנ"נ = חתיכה נעשית נבילה
 חס"ד = חסדי דוד
 חס"ל; חסל"א = חסד לאברהם
 ח"ע = חציו עבר
 חענ"נ = חתיכה עצמה נעשית נבילה
 חק"ל = חקרי לב
 חרד"ן = חריפותא דנהרא
 ח"ש = חצי שיעור; חציה שפחה
 ח"ש = חכמת שלמה
 חש"ן = חרש שוטה וקטן
 חשיב"ס = חולה שיש בו סכנה
 חת"ס = חתם סופר

ט

ט"ב = ט' באב
 טבו"י = טבול יום
 טב"ע = טביעות עין
 טב"ק = טביעות קול
 ט"ג = טיב גיטין
 טה"ד = טעות הדפוס
 טה"ק = טהרת הקודש
 טו"א = טומאת אוכלין
 טו"א = טורי אבן
 טוה"נ = טובת הנאה
 טוטו"ד = טוב טעם ודעת
 טו"מ = טומאת מת
 טומ"א = טומאת אוכלין
 טומ"צ; טו"צ = טומאת צרעת
 טו"נ = טוען ונטען
 טוש"ע = טור ושלחן ערוך
 ט"ז = טורי זהב
 ט"מ = טומאת מת
 ט"ס = טעות סופר
 טס"ה = טעות סופר הוא/ היא/ הם/ הן
 טעה"מ = טעם המלך
 טע"ז = טעם זה
 טע"ט = טפח על טפח
 טעכ"ע = טעם כעיקר

מאמ"ר = מאמר מרכזי
מ"ב = מלכים ב'; מנחת בכורים*; משאת בנימין*; משנה ברורה*
מבעו"י = מבעוד יום
מג"א = מגלת אסתר*; מגן אברהם*
מג"ע = מגדל עוז*
מג"ש = מגיני שלמה*
מג"ת = מגילת תענית*
מ"ד = מאן דאמר
מדה"ג = מדרש הגדול*
מדה"י = מדינת הים
מ"ס = מידת סדום
מדר"ר = מדרש רבה*
מדר"ש = מדרש שמואל*
מהבכ"ע = מצוה הבאה בעבירה
מה"ד = מן הדין
מהד'; מהדר' = מהדורה; מהדורות
מהדו"ב = מהדורא בתרא
מהדו"ק = מהדורא קמא
מהדו"ת = מהדורא תניינא
מה"ע = מראית העין
מה"פ = מראה הפנים*
מה"ת = מן התורה
מו"ה = מורנו הרב
מוה"ק = מוסד הרב קוק
מו"ל = מוציא לאור
מו"מ = משא ומתן; משכב ומושב
מו"נ = מורה נבוכים*
מוציו"ט = מוצאי יום טוב
מוצ"ש = מוצאי שבת
מוצש"ק = מוצאי שבת קודש
מו"ק = מועד קטן*; מור וקציעה*
מוש"ר = מוציא שם רע
מ"ז = משבצות זהב*
מח' = מחודש; מחלוקת
מ"ח = מים חיים*
מחב"ר = מחזיק ברכה*
מחה"ש = מחצית השקל*
מח"ו = מחזור ויטרי*
מחז"כ = מחוסר כפורים
מחז"ב = מחזיק ברכה*
מחז"ו = מחזור ויטרי*
מחנ"א = מחנה אפרים*
מתצה"ש = מחצית השקל*
מט"א = מטה אפרים*
מ"י = מכון ירושלים
מיד"ס = מידת סדום
מ"כ = מצאתי כתוב
מכרשב"י = מכילתא דר' שמעון בן יוחאי*
מל"א = מלכים א'
מלאכ"ש = מלא"ש = מלאכת שלמה*
מל"ב = מלכים ב'
מלה"ר = מלא הרועים*
מל"מ = משנה למלך*
מל"ת = מצות לא תעשה
מ"מ = מכל מקום; מראה מקומות
מ"מ = מגיד משנה*
ממ"נ; ממנ"פ = ממה נפשך
ממק"א = ממקום אחר
מנ"ב = מנחת בכורים*; מנחת ברוך*
מנוה"מ = מנורת המאור*
מנ"ח = מנחת חינוך*
מנח"ב = מנחת ברוך*
מנח"י = מנחת יעקב*; מנחת יצחק*

מנח"ק; מנ"ק = מנחת קנאות*
מנ"ל = מנא ליה; מנא לן
מנ"ש = מנחת שלמה*
מס' = מסכת
מ"ס = מסכת סופרים*
מס"ג; מסו"ג = מסורה גדולה*
מסל"ת = מסית לפי תומו
מע' = מערכת
מ"ע = מעשר עני; מצות עשה
מ"ע = מגדל עוז*
מעיו"ט = מעדני יום טוב*
מע"מ = מחצה על מחצה
מעה"ק = מעשה הקרבנות
מעל"ע = מעת לעת
מער' = מערכת
מע"ר = מעשר ראשון; משים עצמו רשע
מער"ק = מעשה רוקח*
מע"ש = מעשר שני
מעשה"ק = מעשה הקרבנות
מעש"י = מעשי ידי; מעשי ידיה; מעשי ידים
מצו"ד = מצורת דוד*
מצ"ע = מצד עצמו; מצד עצמם
מ"ק = מרא קמא
מק"א = מקום אחר
מק"ד; מקד"ר = מקדש דוד*
מקו"ח = מקור חיים*
מקומ"ח = מקור מים חיים*
מק"ט = מקבל טומאה; מקח טעות
מק"מ = מקדש מעט*
מק"נ = מקיצי נרדמים
מ"ר = מדרש רבה*
מר"ב = מרוטנבורג
מרה"מ = מרכבת המשנה*
מרה"פ = מראה הפנים*
מרה"צ = מראות הצובאות*
מרכה"מ = מרכבת המשנה*
מר"ק = מרא קמא
מ"ש = מה שאמר; מה שכתב
מש"א = מה שאמרו
משא"כ = מה שאין כן
משאצל"ג = מלאכה שאינה צריכה לגופה
משה"ב = משמרת הבית*
מש"ז = משבצות זהב*
מש"כ = מה שכתב; מה שכתבו; מה שכתוב
משכנ"י = משכנות יעקב*
משנ"א = משנה אחרונה*
משנ"ח = משנת חכמים*
משנ"ר = משנה ראשונה*
מש"ש = מה שכתוב שם
מת"כ = מתנות כהונה
מת"כ = מתנות כהונה*
מתנו"ע; מתנ"ע; מת"ע = מתנות עניים

נ

נ' = נראה
נ"א = נוסחא אחרת
נ"א; נ"ב כו' = נתיב א' ב; נחל א' ב
נא"י = נוסח ארץ ישראל
נגמ"ל = נגמרה מלאכתו

נד' = נדפס
נדמ"ח = נדפס מחדש
נו' = נוסח
נו"ב; נוב"י = נודע ביהודה*
נובי"ק = נודע ביהודה קמא*
נובי"ת; נוב"ת = נודע ביהודה תניינא*
נו"כ = נביאים וכתובים*
נו"כ = נושאי כליו
נו"נ = נשבע ונוטל
נוע"י = נועם ירושלמי*
נז"מ = נזקי ממון
נח"י = נחל יצחק*; נחלת יהושע*
נחי"ע = נחלת יעקב*
נחל"ד = נחלת דוד*
נ"ט = נותן טעם
נט"י = נטילת ידים
נטל"פ = נותן טעם לפגם
נ"י = נמוקי יוסף*
נ"ך = נביאים כתובים*
נ"מ = נפקא מינה
נמוק"י = נמוקי יוסף*
נ"נ = נעשית נבילה
נפ"מ; נפק"מ = נפקא מינה
נקוה"כ = נקודות הכסף*
נשמ"א = נשמת אדם*
נתה"מ; נתיח"מ = נתיבות המשפט*
נתל"ש = נתיבות לשבת*

ס

ס' = ספר; סימן (ס"א, ס"ב וכו'); סעיף (ס"א, ס"ב וכו')
ס"א = ספרים אחרים
סא"ר = סדר אליהו רבה*
ס"ג = סדרי גיטין*
סגה"כ = סגן הכהנים
ס"ד = סלקא דעתך
סד"א = סלקא דעתך אמינא
סד"ח = סדר חליצה*; סדרי חליצה*
סד"ט = סדרי טהרה*; סדרי טהרות*
סד"ע = סדר עולם*
סד"ר = ספרי דבי רב*
סדר"ע; סדרע"ג = סדר רב עמרם גאון*
סה"ג = סדר הגט*
סה"י = ספר הישר*
סהמ"צ = ספר המצוות*
סה"ת = ספר התרומה*
סו"ד = סוף דברי; סוף דבריו
סוד"ה = סוף דבור המתחיל
סוה"א = סוף הלכה א'
סוה"ב = סוף הלכה ב' וכו'
סוה"ד = סוף הדיבור
סוה"ס = סוף הסימן; סוף הספר
סו"ס = סוף סוף; סוף סעיף; סוף ספר
סוס"י = סוף סימן
סוס"ק = סוף סעיף קטן
סוע"א = סוף עמוד א'
סוע"ב = סוף עמוד ב'
סו"פ = סוף פרק; סוף פרשה (סופ"א, סופ"ב וכו'); סוף פרשת
ס"ח = ספר חסידים*
ס"י = סימן
סמ"ג = ספר מצות גדול*
סמ"ע = ספר מאירת עינים*

סמ"ק = ספר מצות קטן
 ס"ס = ספק ספיקא
 סע"ר = סדר עולם רבה
 ספד"ר = ספרי דבי רב
 ספהמ"צ = ספר המצוות
 ספה"ע = ספירת העומר
 ספ"ז = ספרי זוטא
 ס"ק = סעיף קטן (סק"א, סק"ב וכו')
 סרע"ג = סדר רב עמרם גאון
 ס"ת = ספר תורה
 סתו"א = סדר תנאים ואמוראים
 סת"ם = ספרים, תפילין, מזוזות

ע

ע' = ערך
 ע"א = עד אחד
 עבוה"ג = עבודת הגרשוני
 עבוה"ק = עבודת הקודש
 עבויה"כ = עבודת יום הכפורים
 ע"ג = על גב; על גבי
 ע"ד = על דעת
 ערל"ת = עשה דוחה לא תעשה
 ע"ה = עליו השלום; עם הארץ
 עה"ג = על הגליון
 עה"כ = על הכתוב
 עהמ"צ = על המצוות
 עה"פ = על הפסוק
 עה"ש = עלות השחר
 עה"ת = על התורה
 עוה"ב = עולם הבא
 עוי"ל = עוד יש לומר
 עומ"ר = עומד מרובה
 עוע"ז = עובד (עובדי) עבודה זרה
 עור"ש = עולת שבת
 עו"ת = עולת תמיד
 ע"ז = עבודה זרה; על זה
 עז"כ = עזר"כ = עזרת כהנים
 עט"ז = עטרת זהב; עטרת זקנים
 עי' = עיין
 ע"י = על ידי; על ידי
 ע"י = עין יעקב
 עיה"נ = עיר הנידחת
 עיוה"כ = עבודת יום הכפורים; ערב יום הכפורים
 עיו"ט = ערב יום טוב
 עי"ז = על ידי זה
 עי"ש = עיין שם
 ע"כ = עבד כנעני; על כן; על כרחך
 עכו"ם = עבודת כוכבים ומזלות; עובד כוכבים ומזלות
 עכ"פ = על כל פנים
 עמ' = עמוד
 ע"מ = על מנת
 עמוה"ש = עמוד השחר
 ע"ע = עבד עברי; עיין ערך; עיין
 ערכה; עיין ערכו
 ע"פ = על פה; על פי; ערב פסח
 עפ"ד = על פי דעת
 עפ"ז = על פי זה
 עצ"א = עצי אלמוגים; עצי ארזים
 ערה"ש; ערוה"ש = ערוך השולחן; ערוך השלם
 ערוה"ב = ערוגת הבושם

ערול"נ; ערל"נ = ערוך לנר
 ע"ש = עיין שם; על שם; ערב שבת

פ

פ' = פרק; פרשה (פ"א, פ"ב וכו'); פרשת פאה"ש = פאת השולחן
 פא"פ = פה אל פה
 פד"ר = פסקי דין רבניים
 פדר"א = פרקי דר' אליעזר
 פהמ"ש = פירוש המשנה
 פו"ח = פירושים וחיידשים למסכת תמורה
 פו"ט = פותח טפח
 פו"ר = פריה ורביה
 פ"ח; פט"ח = פטר חמור
 פי' = פירוש; פירושים; פירש; פירשו
 פיה"א = פירוש הארוך
 פיהמ"ש = פירוש המשנה
 פיה"ק = פירוש הקצר
 פיס' = פיסקא
 פיר"ח = פירוש רבנו חננאל
 פירש"י = פירוש רש"י
 פלפ"ח = פלפולא חריפתא
 פ"מ = פני משה
 פמ"א = פנים מאירות
 פמ"ג = פרי מגדים
 פנ"י = פני יהושע
 פנ"מ = פני משה
 פס' = פסקא
 פסוה"מ; פסוהמ"ק = פסולי המוקדשים
 פס"ז = פסיקתא זוטרתא
 פסק"ד = פסקי דינים
 פסק"ז = פסיקתא זוטרתא
 פס"ר = פסיק רישיה; פסיקתא רבתי
 פע"ח = פרי עץ חיים
 פפר"מ = פרנקפורט דמיין
 פקו"נ = פקוח נפש
 פר' = פרשתא
 פ"ר = פסיק רישיה
 פר"ד = פרשת דרכים
 פרד"ר = פרדס רמונים
 פרדר"א = פרקי דר' אליעזר
 פר"ח = פרי חדש
 פרי"ד = פסקי רי"ד
 פר"מ = פרוץ מרובה
 פרמ"ג = פרי מגדים
 פר"ת = פרי תואר
 פ"ש = פי שנים
 פ"ת; פת"ש = פתחי תשובה
 פת"ז = פתחא זוטא

צ

צ"ב = צריך ביאור; צריך בירור
 צה"כ = צאת הכוכבים
 צו"ל = צרפת ולותיר
 צוק"מ = צוקרמנדל
 צי"א = ציץ אליעזר
 צ"ל = צריך להיות; צריך לומר
 צל"ח = ציון לנפש חיה
 צ"ע = צריך עיון

צעב"ח = צער בעלי חיים
 צע"ג = צריך עיון גדול
 צע"ק = צריך עיון קצת
 צ"פ = צמיד פתיל
 צ"פ; צפנ"פ; צפע"נ = צפנת פענח
 צ"צ = צמח צדק
 צ"ק = צאן קדשים

ק

ק"א = קרבן אהרן; קרן אורה
 קבה"ב = קדשי בוך הבית
 קגה"מ = קונטרס גרם המעלות
 קדה"ח = קדוש החודש
 קדו"ד = קדושת דמים
 קדוה"ג = קדושת הגוף
 קדוה"ח = קדוש החודש
 קה"ג = קנין הגוף
 קה"י = קהלות יעקב; קהלת יעקב
 קה"ע = קרבן העדה
 קה"ק = קודש הקדשים
 קה"ש = קדוש השם
 קה"ת = קריאת התורה
 קו' = קושיית
 ק"ו = קל וחומר
 קר"א = קונטרס אחרון
 קוב"מ = קובץ מאמרים
 קוב"ש = קובץ שיעורים; קובץ שמועות
 קוה"ע = קובץ הערות
 קוה"ק = קודש הקדשים
 קונ' = קונטרס
 קונה"ס = קונטרס הספקות
 קונט' = קונטרס
 קר"ע = קום ועשה
 קיה"ח = קידוש החודש
 קיי"ל; קי"ל = קיימא לן
 קלב"מ = קם ליה בדרבה מיניה
 קמ"ל = קא משמע לן
 ק"נ = קרבן נתנאל
 ק"ס = קרית ספר
 ק"פ = קנין פירות; קרבן פסח
 ק"צ = קרבן צבור
 קצה"ח; קצוה"ח = קצות החושן
 קצוש"ע; קצש"ע = קצור שולחן ערוך
 ק"ק = קדשי קדשים
 קק"ל = קדשים קלים
 קר"א = קרן אורה
 קרה"ת; קריאה"ת; קריה"ת = קריאת התורה
 קרי"ס = קרית ספר
 קר"נ = קרבן נתנאל
 ק"ש = קריאת שמע

ך

ר' = ראה; רבי
 ראב"ע = ר' אברהם אבן עזרא
 רבב"ח = רבה בר בר חנה
 רבש"ע = רבנו של עולם
 רד"א = ר' דוד אופנהיים
 ר"ה = ראש השנה; רבנו הלל
 רה"ג = רב האי גאון
 רה"י = רשות היחיד

רה"ר = רשות הרבים
 רה"פ = רוב הפוסקים
 רה"ק = רוח הקודש
 ר"ח = ראש חודש; רבנו חננאל
 רחב"ש = רבנו חננאל בן שמואל
 רח"ה = רבנו חיים הלוי
 ריבמ"צ = רבי יצחק בר מלכי צדק
 רי"ן = רבנו ירוחם
 ר"ל = רצה לומר; רצונו לומר
 רמ"ש = ר' מאיר שמחה
 רנ"ג = רב נסים גאון
 ר"ס = ריש סימן; ריש סעיף (רס"א,
 רס"ב וכו')
 רע"א = ר' עקיבא איגר רע"א = ריש
 עמוד א
 רע"ב = ריש עמוד ב
 רע"ב = ר' עובדיה ברטנורא
 רע"ג = רב עמרם גאון
 רעק"א = ר' עקיבא איגר
 ר"פ = רבנו פרץ; ריש פרק; ריש פרשה
 (רפ"א, רפ"ב וכו'); ריש פרשת
 רש"א = ר' שלמה איגר
 רש"ס = ר' שלמה סיריליאו
 ר"ת = ראשי תיבות; רבנו תם

ש

ש' = שנת
 ש"א = שמעתי א (ש"ב, ש"ג וכו');
 שער א (ש"ב, ש"ג וכו')
 ש"א = שמואל א
 שאנ"א = שאנת אריה
 שאחד"א = שויה אנפשיה חתיכה
 דאיסורא
 שאר' = שאיל' = שאילתא; שאילתות
 שא"כ = שאם כן
 שא"מ = שאינו מינו
 שאצל"ג = שאינה צריכה לגופה
 שא"ר = שאר ראשונים
 ש"ב = שמואל ב
 שבה"ל = שבלי הלקט
 שבו"י = שבות יעקב
 שב"ע = שביתת עשור
 ש"ג = שלטי גבורים
 ש"ד = שערי דורא; שפתי דעת
 שד"ח = שרי חמד
 שה"ג = שלטי הגבורים; שם
 הגדולים
 שהז"ג = שהזמן גרמא
 שה"ש = שיר השירים
 שהש"ר = שיר השירים רבה
 שוא"ת = שב ואל תעשה
 שוח"ט = שוחר טוב
 שו"מ = שואל ומשיב
 שו"ע = שן ועין
 שו"ע = שולחן ערוך
 שו"פ = שוה פרוטה
 שו"ת = שאלות ותשובות
 ש"ו = שכבת זרע
 שט"ח = שטר חוב
 שטמ"ק = שיטה מקובצת
 שי' = שיעורי
 שי" = שב יעקב

שיב"ס = שיש בו סכנה
 שי"ק = שירי קרבן
 שכ' = שכתב; שכתבו
 ש"ך = שפתי כהן
 שכ"ד = שכן דעת
 שכ"ט = שכל טוב
 שכ"מ = שכיב מרע; שכן משמע
 שכ"נ = שכן נראה
 שכנה"ג = שיוירי כנסת הגדולה
 של"ה = שני לוחות הברית
 שלט"ג = שלטי גבורים
 שלטה"ג = שלטי הגבורים
 שלכ"ד = שלא כדרך
 שלכ"ס = שלא כסדרן
 ש"מ = שמע מינה
 שמ"א = שמו"א = שמואל א
 שמ"ב = שמו"ב = שמואל ב
 שמו"י = שמיטה ויובל
 שמו"ר = שמות רבה
 שמ"ח = שמלה חדשה
 שמ"ק = שיטה מקובצת
 שמ"ר = שמות רבה
 ש"נ = שינויי נוסחאות; שם נסמן
 שנא' = שנאמר
 שנו"א = שנות אליהו
 שנו"ס = שינויי נוסחאות
 שעא"פ = שער אפרים; שערי אפרים
 שעה"ד = שעה"ח = שעת הדחק
 שעה"ח = שער החדש
 שעה"כ = שער הכוונות
 שעה"מ = שער המלך
 שעה"צ = שער הציון
 שערי" = שערי ישר
 שעמ"ש = שעמ"ש"פ = שער משפט
 שע"צ = שערי צדק
 שערי" = שערי ישר
 שע"ת = שערי תשובה
 ש"פ = שוה פרוטה
 שפ"א = שפת אמת
 שפ"ד = שפיכות דמים
 שפ"ד = שפתי דעת
 ש"ן = שליח צבור
 שקה"ח = שקיעת החמה
 ש"ר = שיר השירים רבה; שמות
 רבה
 ש"ש = שם שמים
 ש"ש = שב שמעתתא
 שש"כ = שמירת שבת כהלכתה

ת

ת' = תשובה
 תא"ו = תולדות אדם וחוה
 ת"ב = תשעה באב
 תכו"ש; תב"ש = תבואת שור
 תג"א = תשובות גאונים הוצ' אסף
 תג"ה = תשובות גאונים הרכבי
 תד"א; תרב"א = תנא דבי אליהו
 תדבר"י; תדר"י = תנא דבי רבי
 ישמעאל
 תה"ד = תרומת הדשן

תהל"ד = תהילה לדוד
 תו"ג = תורת גיטין
 תוד"ה = תוספות דבור המתחיל
 תוה"א = תורת האדם; תורת הבית
 הארוך; תורת הארץ
 תוה"ב = תורת הבית
 תוה"ק = תורת הבית הקצר; תורת
 הקודש
 תוה"ש = תורת השלמים
 תו"ח = תוספות חדשים; תורת
 חטאת; תורת חיים
 תו"י = תוספות ישנים
 תו"ט = תוספות יום טוב
 תו"ק = תורת יקותיאל
 תו"כ = תורת כהנים
 תוכ"ד = תוך כדי דבור
 תו"מ = תמידין ומוספין; תפילין ומזוזות
 תוס' = תוספות
 תוס"י = תוספות ישנים
 תוספ' = תוספתא
 תוס"ד = תוספות ראשונים
 תועפ"ר; תוע"ר = תועפות ראם
 תוריד"ד = תוספות רי"ד
 תורעק"א = תוספות ר' עקיבא איגר
 תור"פ = תוספות רבנו פרץ
 תו"ש = תוספת שבת; תורה שלמה
 תושב"כ = תורה שבכתב
 תושבע"פ = תורה שבעל פה
 תו"ת = תרי ותרי
 ת"ח = תלמיד חכם; תלמידי חכמים
 תחה"מ = תחיית המתים
 תח"י = תחת יד; תחת ידו
 תי' = תירץ; תירץ
 ת"י = תרגום יונתן; תרגום ירושלמי
 תיב"ע; תיוב"ע = תרגום יונתן בן
 עוזיאל
 ת"כ = תקפו כהן
 ת"ל = תלמוד לומר
 תנו"א = תנאים ואמוראים
 תנ"ך = תורה נביאים כתובים
 תע"צ = תענית צבור
 תפא"י = תפארת ישראל
 תפל"מ = תפארת למשה
 ת"צ = תענית צבור
 ת"ק = תנא קמא
 תקנ"ז = תקוני זוהר
 תק"ח; תקנ"ח = תקנת חכמים
 תרה"ד; תרוה"ד = תרומת הדשן
 תרו"מ = תרומות ומעשרות; תרומת
 מעשר
 תרומ"ע = תרומת מעשר
 תרי" = תלמידי רבנו יונה
 תשב"ץ = תשובות ר' שמעון ב"ר
 צמח
 תשג"ק = תשובות גאונים קדמונים
 תשו' = תשובות; תשובת
 תשוה"ג = תשובות הגאונים
 תשומ"י = תשובות מיימוניות
 תש"י = תפילין של יד
 תש"ר = תפילין של ראש
 תש"ר = תורתן של ראשונים
 ת"ת = תלמוד תורה

לוג שֶׁמֶן שֶׁל מְצוֹרֶעַ. לוג* שמן*, שהמצורע* חייב להביאו לצורך טהרתו.

- א. גדרו;
ב. שיעורו וחסרונו;
ג. סדר מצותו;
ד. דיני מעשיו וגדריהם;
ה. ביחס לשאר קרבנותיו;
ו. אכילתו.

א. גדרו. מצורע* שנרפא מצרעתו, כשהוא מביא את קרבנותיו¹, מביא הוא עמם לוג* שמן² – שממנו מזים שבע הזאות כנגד בית קדשי הקדשים, ונותנים ממנו על תנוך אזנו של המיטה, ועל בהונותיו, ובראשו³, מלבד השמן שהוא מביא עם מנחת נסכיו⁴ – שנאמר אצל מצורע עשיר: וביום השמיני יקח וגו' ולג אחד שמן⁵, וכן נאמר אצל מצורע עני: ולקח וגו' ולג שמן⁶. הבאת הלוג נמנתה במנין-המצוות*, בכלל מצות עשה של הבאת

קרבנות מצורע⁷, ויש מן הראשונים שמנו את דיני לוג של מצורע בכלל מצוות עשה נוספות: במצות תנופה* – כשאר תנופות⁸ – משום התנופה הנעשית בו⁹, ובמצות הזאה* – כשאר הזאות¹⁰ – משום ההזאה הנעשית ממנו¹¹.

הלוג מכשיר את המצורע¹², לטהרתו¹³. ונחלקו בו ראשונים ואחרונים, אם הוא בכלל הקרבנות שהבאתם מעכבת את טהרת המצורע, והמצורע הוא מחוסר-כפרה* עד שיביאם¹⁴: יש מן הראשונים סוברים שהבאת הלוג מעכבת בטהרתו¹⁵, מהם שדעתם שאף הקרבת אשמו של מצורע מעכבת בטהרתו¹⁶, ויש מן האחרונים שהוסיפו, שגם לסוברים שאין מעכבת בטהרתו אלא הקרבת חטאתו של מצורע, ולא הקרבת אשמו¹⁷, הבאת הלוג מעכבת¹⁸. ויש מהאחרונים שכתבו, שלסוברים שהקרבת האשם אינה מעכבת, אף הבאת הלוג אינה מעכבת¹⁹, ויש מן האחרונים שכתבו

ועי' להלן. 15. רש"י מנחות כז ב ד"ה של מצורע, ועי"ש כח א ד"ה לרצות ומסורת הש"ס שם; תוס' זבחים ו ב, ועי' ציון 60; עי' רבינו הלל לספרי שם. וכ"נ בראשונים שבציון 334, אבל אפשר שהוא חשוב מחו"כ משום החטאת, ועי' ציון 594. ועי' ברית אברהם לילקוט"ש שם ועמק הנצי"ב שם. ועי' משנה אחרונה נגעים פי"ד מ"י ד"ה שנאמר. 16. ע"ע טהרת מצורע ציון 513 (ושם ציון 504 ואילך). עי' תוס' שם; עי' ר"ה שם. ועי' ציונים 537 ואילך, 564, שדין הלוג כאשם. ועי' להלן. 17. ע"ע הנ"ל ציון 518. ושם ציונים 497 ואילך, 524 ואילך, באיזה אופן אינו נפסל מצד הקדים חטאתו לאשמו (ע"ש ציון 491 ואילך). 18. מרכה"מ מחו"כ פ"א ה"ה בפ"א. א. וצ"ב שהרי מתן בהונות מעכב את הלוג, עי' ציון 353 ואילך, ומתן בהונות קודם מתן בהונות מדם האשם פסול, עי' ציונים 566 ואילך, 577 ואילך (ושם שי"ס שאף הזאת השמן קודם מתן בהונות האשם פסולה), וא"כ למעשה אף האשם מעכב. ועי' באר בשדה פ' מצורע (קכ א) עה"פ לפני ה', שדחה. ועי' הנ"ל ציון 522. 19. עי' מרכה"מ שם בפ"ב, ועי' להלן; חי' רי"ז הלוי קונ' יומא סא א; עי' אבהא"ז שם. ועי' חי' רי"ז הלוי שם, שמ"מ אף לד' זו, הלוג מכשיר את המצורע, עי' לעיל, ועי' חי' הגרי"ז ערכין יז ב, ושם, שצ"ב לענין מה הוא מכשירו, ועי' מנחת אברהם מנחות ד א (עמ' לב), ועי' ציון 441. ועי' ציון 334.

לוג שמן של מצורע. 1. ע"ע אשם מצורע, ועי' חייב קרבנות ציון 144 ואילך, ועי' טהרת מצורע: הבאת קרבנותיו. 2. עי' נגעים פי"ד מ"י ורמב"ם מחו"כ פ"ד ה"ב, ועי' להלן. ועי' בני יששכר חודש ניסן מאמר ד דרוש יא בשם פנים יפות, ורי"ף פרלא לרס"ג פ' סד, על מהות השמן. 3. עי' להלן: סדר מצותו. ועי' להלן: דיני מעשיו וגדריהם, על גדרי מעשים אלו. 4. עי' בכתובים דלהלן, ועי' רא"ם ויקרא יד י. 5. ויקרא שם. 6. ויקרא שם כא. ועי' ציון 116, בטעם שכפל הכתוב במצורע עשיר ועני. 7. ע"ע הנ"ל ציון 32. סהמ"צ לרמב"ם עשין עז; סמ"ג עשין רכא; יראה"ש מ' תמג; חינוך מ' קעו. ועי"ע מנין המצוות. 8. ע"ע תנופה. עי' יראה"ש מ' תנב. 9. עי' להלן ציון 217 ואילך. יראה"ש שם. 10. ע"ע הזאה (לכפרה) ועי' הזאה (לטהרה). עי' יראה"ש מ' תנט. 11. עי' להלן ציון 272 ואילך. יראה"ש שם. 12. ספרי חקת פיס' קכג; ספרי זוטא שם ד; ילקוט"ש שם רמז תשסא; עי' מנחות כח א ורמב"ם מחו"כ פ"ה ה"ז, ועי' ציון 441. ועי' להלן. ועי' עמק הנצי"ב לספרי שם, שלא בא הלוג לרצות ולכפר, אלא להכשיר את המצורע (ועי' ציון 255), ועי' ציון 44 ואילך, ועי' אבי עזרי דלהלן. 13. זית רענן לילקוט"ש שם; זרע אברהם לספרי שם. ועי' להלן. 14. ע"ע טהרת מצורע ציון 232 ואילך, ועי' מחוסר כפרה, ושם ושם, איזה קרבנות מעכבים בטהרתו,

מכשיר את המצורע